

HELAL VE HARAMI KİM BELİRLİYOR?

Allah'a mâl etmek için dillerinizin özenle bezediği yalanlar ile 'Bu helaldir, bu haramdır' demeyin. Allah'a karşı yalan uyduranlar iflah olmazlar. Bunlar biraz menfaatlenirler; ama onlar için can yakıcı bir azap vardır.

Bir zamanlar koyu bir Hristiyan iken daha sonra İslam'ı seçen Adıy b. Hâtim, bir gün Resûlullâh'ın: **"(Yahudi ve Hristiyanlar) Bilginlerini ve din adamlarını Allah ile aralarına koyup rab edindiler..."** (Tevbe, 9/31) mealindeki ayeti okuduğunu işitmiş ve: "Ya Resûlallâh! Hristiyanlar onlara ibadet etmezler ki!" diyerek bu ayeti anlayamadığını belirten bir soru yöneltmiştir. Resûlullâh da bunun üzerine ona şöyle cevap vermiştir:

"(Evet) Aslında Hristiyanlar onlara ibadet etmediler! Ama onlar (Allah'ın haram ettiği bir şeyi) kendileri için helal kılınca hemen helal sayıverdiler, (Allah'ın helal kıldığı bir şeyi de) kendilerine haram edince hemen haram sayıverdiler."¹

Çoğu zaman vaaz ve hutbelerde anlatılan bu rivayette iki farklı grup göze çarpmaktadır: Allah'ın helal kıldığını haram, haram kıldığını ise helal sayan bilginlerle din adamları ve bir de bunlara sorgusuz sualsiz itaat edenler. Hem ayetlerden hem de rivayetlerden anlaşılacağı üzere bile bile helali haram, haramı helal saymak Allah'a ortak koşmak olduğu gibi bunu yapanlara sorgusuz sualsiz itaat etmek de Allah'tan başkasına ibadet etmek, onları rab edinmek anlamına gelmekte ve neticede bu da şirk kapsamına girmektedir. Bu ciddi tehlike yüzünden helal ve haram konusu çok iyi bilinmeli, bu konuda Yüce Allah ne demiş ve nasıl buyurmuşsa ona göre hareket edilmelidir. Bu yazıda önce helal ve haram kavramlarının kısaca tanımları

yapılacak, daha sonra bunların nasıl bilinebileceğine/tespit edilebileceğine değinilecek, son olarak da helal-haram belirleme yetkisinin kimde olduğu konusuna yer verilecektir.²

1. Helal Nedir?

Arap dili sözlüklerinde 'dügümü çözmek', 'bir şeyin serbest ve helal olması' anlamlarına gelen 'hall' (الحل) masterından türeyen helal, 'yapılması dinen serbest olan fiil' anlamına gelmektedir.

Bir fıkıh terimi olarak ise helal; Allah tarafından yapılmasına müsaade edilmiş ve üzerinden nehiy yani yasak düğümü kaldırılmış olan mubah, şeriatın yapılmasını serbest bıraktığı şey anlamlarına gelir.

Helal aslında caiz ve mubahla eş anlamlı olmakla birlikte daha çok haramın zıt anlamlısı olarak yani bir şeyin yasaklanmamış ve kınanmamış olduğunu belirten bir terim olarak kullanılır.

2. Helal Nasıl Bilinir?

Fıkıh usulü kitaplarında bir şeyin helal oluşunun şu yollardan biriyle bilineceği anlatılmaktadır:

1. Allah Teâlâ tarafından o işin helal olduğunun açıkça bildirilmesi ile. Aşağıdaki ayette olduğu gibi:

أَجَلْ لَكُمْ صَيْدَ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ

“Deniz avı ve yiyeceği size helal kılınmıştır.” (Mâide, 5/96)

2. Şarta bağlı olarak bir şeyi yapmanın günah olmadığı bildirilmesi ile. Mesela haram kılınan yiyeceklerin sayıldığı ayetin sonunda şöyle buyurulmuştur:

فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ

“Kim darda kalır da saldırganlık etmeden ve sınırı aşmadan bunlardan yerse ona bir günah yoktur.” (Bakara, 2/173)

3. Emir kipi ile bildirilen hükmün farz değil de mubah olduğuna dair bir işaretin bulunması ile. Şu ayette olduğu gibi:

كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللَّهِ

“Allah’ın verdiği rızıktan yiyin, için.” (Bakara, 2/60)

4. Yasak ve haramlığı kaldıran ifadelerin bulunması ile. Şu ayette olduğu gibi:

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ

“De ki: Allah’ın kulları için çıkardığı süsü (yakışan giysiyi), temiz ve lezzetli rızıkları kim haram etti!” (A’raf, 7/32)

5. Açık veya üstü kapalı haram kılma ifadesinden istisna yapılması ile. Şu ayette olduğu gibi:

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا دُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَضَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرُّتُمْ إِلَيْهِ

“Neye dayanarak üzerine Allah’ın adı anılanlardan yemiyorsunuz? Hâlbuki Allah, yenmesi haram olanları size açık açık bildirmiştir; ancak zorda kalmışsanız o başka.” (En’âm, 6/119)

6. Haram kılındığına dair hakkında bir nass (Kitap ve Sünnet metni) bulunmayan şey “istishâb”³ yoluyla mubahtır. Çünkü eşyâda asl olan ibâhadır (mubahlıktır).

3. Haram Nedir?

‘Bir şeyin yasak olması’ anlamına gelen h-r-m (حرم) kökünden türeyen ve helalin zıt anlamı olan haram, sözlükte ‘men edilmiş, yasaklanmış’, ‘helal olmayan şey’ anlamlarına gelir.

Bir fıkıh terimi olarak haram; Cenâb-ı Hakk’ın yapılmasını kesin ve bağlayıcı tarzda istediği fiil, yapılması günah olan, terk edildiğinde ise sevap kazanılan ve aksi bir delil bulunmadığı sürece kesin olarak yasaklanan her şey demektir.

Haram, li aynihî ve li gayrihî olmak üzere ikiye ayrılır:

A. Li aynihî Haram:

Yapısı itibarıyla kötülük ve zarar içermesine binaen temelden haramlığına hükmedilmiş olan fiildir. Zina, hırsızlık, domuz eti yemek gibi fiiller bu tür haramlara örnek olarak gösterilebilir.

B. Li gayrihî Haram:

Esasen meşru olduğu halde, haram kılınmasını gerekli kılan geçici bir durumla ilişkili olan fiildir. Cuma saatinde alışveriş yapmak, başkasının malını izinsiz olarak yemek gibi fiiller bu tür harama örnek verilebilir. Bunlar **aslı itibariyle meşru**; fakat **vasfı itibariyle gayri-meşru** fiillerdir. Bu vasfı ortadan kalkarsa haramlık da kalkar. Mesela Cuma saati bitince alışveriş yapmak ve bir kimsenin malını onun izni ve bilgisi dahilinde almak/yemek helaldir.

4. Haram Nasıl Bilinir?

Bir şeyin haram olduğu aşağıdaki şekillerden biriyle anlaşılabilir:

1. Bizzat haram kelimesi veya türevlerinin kullanılmasıyla:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَفَقَةُ وَالْمُفَوَّذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالطَّيْحَةُ وَمَا أَكَلَ الشَّيْءُ

“Kendiliğinden ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah’tan başkasının adı anılarak kesilmiş, boğulmuş, vurulmuş, düşmüş, boynuz darbesi almış ve yırtıcı tarafından yenmiş olanlar size haram kılınmıştır...” (Mâide, 5/3)

2. Bir şeyin helal olmadığının açık bir surette belirtilmesi ile:

وَلَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا

“Boşadığınız kadınlara verdiklerinizden herhangi bir şey (geri) almanız size helal değildir.” (Bakara, 2/229)

3. Haram kılma anlamını bertaraf edici bir delil bulunmaksızın kullanılan yasak kipi ile:

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يَذْكُرْ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِشَقٌ

“Fasıklık yapılarak üzerine Allah’ın adı anılmamış olduğu kesin olandan yemeyin!” (En’âm, 6/121)

4. Herhangi bir fiilden sakınmanın kesin bir görev olduğunu ifade eden “kaçınma/ictinâb” lafzı ile:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Müminler! Hamr (kişiyi sarhoş eden şey), kumar, dikili taşlar ve fal okları şeytan işi pisliklerdir. Onlardan kaçının ki umduğunuza kavuşasınız.” (Mâide, 5/90)

5. Helal ve Haramı Belirleme Yetkisi

Birçok ayette helal ve haram kılma yetkisinin sadece Allah’a ait olup insanların böyle bir yetkilerinin olmadığı, özellikle vurgulanan hususların başında yer alır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ اللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ

وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ

“De ki: ‘Allah’ın size indirdiği her bir rızıkı düşündünüz mü? Siz onu helal, haram diye sınıflandırıyorsunuz.’ De ki: ‘Bu konuda Allah mı size izin verdi, yoksa Allah’a iftira mı ediyorsunuz?’

Bir yalanı Allah’a mâl edenler kıyamet gününü ne sanıyorlar? Allah’ın insanlara cömertçe verdiği bir gerçektir. Ama onların çoğu şükretmezler.” (Yunus, 10/59-60)

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِنَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Allah’a mâl etmek için dillerinizin özenle bezediği yalanlar ile ‘Bu helaldir, bu haramdır’ demeyin. Allah’a karşı yalan uyduranlar iflah olmazlar. Bunlar biraz menfaatlenirler; ama onlar için can yakıcı bir azap vardır.” (Nahl, 16/116-117)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

“Müminler, Allah’ın size helâl kıldığı şeylerden hoşunuza gidenleri kendinize haram kılmayın. Aşırı da gitmeyin; Allah aşırı gidenleri sevmez.” (Mâide, 5/87)

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ تَفْضِلُ الْأَيَّاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

“De ki: Allah’ın kulları için çıkardığı süsü, temiz ve lezzetli rızıkları kim haram etti? De ki bunlar dünyada esasen müminler içindir; Kıyamet gününde ise sadece onlar için olacaktır.” Bilen bir toplum için ayetlerimizi böyle açıklarız.” (A’râf, 7/32)

Görüldüğü üzere ayetlerde insanların kendi başlarına helal veya haram belirlemeleri, Allah’a atılmış bir iftira olarak nitelendirilmiş ve cezasının can yakıcı bir azap olduğu bildirilmiştir.

Fakat bir ayette helal ve haram kılma fiili, Resûlullâh için de kullanılmıştır. İlgili ayet şöyledir:

“Onlar, yanlarındaki Tevrat’ta ve İncil’de yazılı buldukları Resûl’e, o ümmî nebîye uyan kimselerdir. O, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten alıkoyar. Onlara tayyibâtı helal, habâisi haram kılar (وَيُحِلُّ لَهُمُ) (الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثِ). Üzerlerindeki ağır yükleri ve zincirleri kaldırır...” (A’râf, 7/157)

Bu ayette Resûlullâh’ın, iyiliği emredip, kötülüğü yasaklaması, tayyibâtı (temiz şeyleri) helal habâisi (pis şeyleri) haram kılması, insanların üzerlerindeki ağır yükleri kaldırıp zincirleri kırması, esasında Kur’an’da var olanları bildirmesiyle gerçekleşmektedir. Bu fiillerin Resûlullâh’a izafe edilmesi, onun “resûl” yani “elçi” olması hasebiyledir. Allah’ın resûlü, Allah’ın kendisine bildirdiği emir ve yasakları herhangi bir ilave veya çıkarma yapmadan, olduğu gibi aktaran kişidir. Çünkü Allah Teâlâ ona kendisine indirdiği Kur’an ile hükmetmesini emir buyurmuştur. (Bkz: Mâide, 5/48, 49.)

Sadece Resûlullâh değil, Allah’ın tüm elçileri, Allah’ın Kitabı’ndaki emir ve yasakları, ekleme veya çıkarma yapmaksızın ümmetlerine olduğu gibi tebliğ ederler. Mesela Allah’ın Kitabı’nda; **“Namaz kılın”, “Zekât ve-rin”** emri varsa resûller muhataplarına bunu emrederler. İsmail (a.s.) için Kur’an’da (Meryem, 19/55) geçen **“O, ehline (ailesine/halkına) namazı ve zekâtı emrederdi (وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ)”** ifadesinden, İsmail aleyhisselâmın, namazı ve zekâtı Allah’tan bağımsız

bir şekilde tamamen kendi yetkisiyle emrettiği söylenemez. İsa aleyhisselâm hakkında da benzer bir ayet bulunmaktadır. Onun şöyle dediği buyrulmuştur:

وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَلَا حِلَّ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي هُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

“Ben, önümdeki Tevrat’ı tasdik eden ve size haram kılınmış bazı şeyleri helal kılmak için gelen bir elçiyim. Size Rabbinizin bir belgesini de getirdim, Allah’tan korkun ve bana itaat edin.” (Âl-i İmrân, 3/50)

Pek çok ayette Allah’ın, tayyibâtı helal, habâisi haram kıldığı bildirildiğine göre⁴ aynı hususun Resûlullah’a izafe edilmesi, onun, Kitap’takileri tebliğ etmesi yani ümmetine Allah’ın helalini helal, haramını da haram olarak bildirmesi, duyurması anlamına gelir.

Haram kılma fiili Ehl-i Kitab’ı (Yahudi ve Hristiyanları) içine alacak şekilde başka bir ayette insanlara izafe edilerek şöyle geçmektedir:

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ

“Kitap verilmiş kimselerden oldukları halde Allah’a ve ahiret gününe inanmayan, Allah’ın elçisinin haram kıldığını haram tanımayan ve bu doğru dini din

edinmeyen kimselerle, küçük düşüp elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.” (Tevbe, 9/29)

Yukarıdaki ayette Allah'ın ve Elçisi'nin haram kıldığına haram kılmayanlardan bahsedilmektedir. Demek ki “iman etmiş kişiler” Allah'ın ve Resûlû'nün helal kıldığını helal; haram kıldığını da haram kılacaklardır. İnsanların haram ve helal kılması da tıpkı Resûlullâh'ın gibi Kitap'ta olanların tebliği ile olur. Konumuzla ilgili olarak şu ayete de bir kez daha değinmek gerekmektedir:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاةَ أَزْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Ey Nebî! Eşlerinin rızasını gözeterek Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Neyse ki Allah çok bağışlayandır, ikramı da boldur.” (Tahrîm, 66/1)

Ayette, Nebîmiz, Yüce Allah'ın helal kıldığı bir şeyi kendisine haram kıldığı için uyarılmıştır. Bu, Resûlullâh'ın “nebi” vasfıyla kişisel bir tercihi idi. Yani bunu “resûl” sıfatıyla yapamazdı. Eğer nebîmizin Allah'ın serbest bıraktığı bazı şeyleri haram kılma yetkisi olsaydı böyle bir ayetin Kur'an'da ne işi olurdu! Cenâb-ı Hak bir taraftan ona böyle bir izin, böyle bir yetki vermiş olacak, ardından da yetkisini kullandığı için nebîsini uyarsın!! Böyle bir şeyin düşünülmesi bile abestir.

Nitekim Resûlullâh bu hususu şu sözleri ile gayet güzel bir şekilde izah etmiştir:

“Ben ancak Allah'ın, Kitabı'nda (yani Kur'an'da) helal kıldığı şeyi helal ve yine ancak Allah'ın, Kitabı'nda haram kıldığı şeyleri haram kılarım.”⁵

Bir başka hadis ise şöyledir:

“Helal, Allah'ın, Kitabı'nda helal kıldıkları, haram da Kitabı'nda haram kıldıklarıdır. Hakkında bir şey söylemedikleri ise O'nun affettiği şeylerdir.”⁶

Sahabenin önde gelenlerinden Abdullah İbn Abbâs'ın da şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Cahiliyye halkı bazı şeyleri yer, bazı şeyleri de tiktindikleri için yemezlerdi. Derken Allah, Nebîsini gönderdi ve Kitab'ını (Kur'an'ı) indirdi. Helalini ve haramını açıkladı. Artık O'nun (Allah'ın) haram kıldığı haram, helal kıldığı da helaldir. Hakkında açıklama yapmadığı şeyler ise affedilmiştir.” İbn Abbâs sonra En'âm sûresinin 145. ayetini okudu.⁷

Yine Abdullah İbn Abbâs, Resûlullâh ile ilgili olarak **“Onlara tayyibâtı helal, habâisi haram kılar”** (A'râf 7/157) ayetinde geçen **habâisin**; “domuz eti, faiz ve Allah tarafından haram kılındığı halde Cahiliye Araplarının helal gördüğü yiyecek ve içecekler” olduğunu söylemiştir.⁸ Bu da Resûlullâh'ın ancak Allah'ın haram kıldığı şeyleri haram kılabileceğini göstermektedir.

Aynı ayetle ilgili olarak Tâbi'in'den Atâ b. Ebî Rebâh da İbn Abbâs'tan rivayet ederek şunları söylemiştir:

“Cenâb-ı Hak, buradaki **habâis** kelimesiyle; leş, kan ve Mâide sûresinin 3. ayetinde zikredilen şeyleri kasdetmiştir” diyerek Resûlullâh'ın haram kıldığı habâisin Kur'an'da yer alan haramlar olduğuna dikkat çekmiştir.⁹

Sonuç olarak, nebîler de dâhil olmak üzere hiç kimsenin Allah'tan bağımsız bir şekilde helal ve haram kılma yetkisi yoktur.¹⁰ Durum böyle olunca mezhep imamlarının, tarikat şeyhlerinin, hocaların, cemaat liderlerinin içtihat yaparak Allah'ın kitabında bulunmayan bazı yeni haramlar koyabilecekleri düşünülebilir mi? Asla! Onlara böyle bir yetki atfetmek ve bunun sonucunda söylediklerine sorgusuz sualsiz inanmak, onların hükmünü Allah'ın hükmü gibi kabul edip ona göre hareket etmek yazımızın başında yer verdiğimiz Adiyy b. Hâtim rivayetinde olduğu gibi onları rab edinmek manasına gelmez mi? Merhum Elmalılı Muhammed Hamdi Ya-

hakkı değiştirebilecek bir hakları varmış gibi, kasıtlı sapıklıklar şöyle dursun, Allah'ın emrine aykırı olduğu açık olan hatalarına bile itaati caiz görmek, hasılı Allah bu konuda ne buyuruyor, diye düşünmeden, Allah'ın emrine uymak gerektiğini hesaba katmadan, onlara itaat dahi öyle bir şirk ve küfürdür. Allah'ı bırakıp başkalarına tapmak demektir.”¹¹

zır'ın bu konuyla ilgili şu muhteşem sözleri ile yazımıza son vermiş olalım. Şöyle diyor Elmalılı:

“Allah'ın emirlerini göz ardı ederek âlimlerde velev cüz'î bir hüküm vazetme (hüküm koyma) yetkisi bulunduğunu, hatta bir zerrenin bile hükmünün yerini değiştirmeye yetkili olduklarını kabul ve teslim eylemek Allah'tan başkasına bir rablık hissesi vermektir, onları “min dūnillâh” (Allah'ın gerisinde) rab edinmektir. Şeytanlara, Tağutlara, Nemrutlara, Firavunlara, putlara ve evsâna tapmak nasıl bir şirk ve küfür ise âlimlere de haddinden fazla kıymet vermek öyledir. Mesela; doğruyu yanlış, hakkı batılı ayırmaksızın hak ilminin gereği olmayan fikirlerini, sözlerini, hakkın emrine dayanmayan, ondan kaynaklanmayan şahsi görüşlerini, istek ve arzuya dayanan keyfi fetvalarını ve iradelerini üstün tutmak, sanki onlarda Allah'ın haram kıldığını helal, helal kıldığını da haram kılma yetkisi varmış gibi,

Notlar

1. Tirmizî, Tefsîr, 10 [9].
2. Bu yazı hazırlanırken Kur'an ve Sünnet Işığında Helal Gıda (Yahya Şenol, Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2. Bs., İstanbul, 2015) isimli eserimizden istifade edilmiştir. Yararlanılan kaynaklar ve daha geniş bilgi için o esere müracaat edilebilir.
3. Aksine bir delil bulunmadığı sürece serbestlik ve yükümsüzlüğe yahut daha önce varlığı bilinen bir durumun devam ettiğine hükmetme yöntemi anlamında fıkıh usulü
4. Bakara, 2/168; Mâide, 5/88; Nahl, 16/114-115.
5. Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, c: 6, s. 75
6. Tirmizî, Libâs, 6; İbn Mâce, Et'ime, 60.
7. Ebû Dâvûd, Et'ime, 30.
8. Taberî, Câmiu'l-Beyân, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992, c: 6, s. 85.
9. Râzî, et-Tefsîru'l-Kebir, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 3. bs., Beyrut, 1999, c: 5, s. 381.
10. Bu konu hakkında bkz: Fatih Orum, Kur'an ve Sünnet Temelinde Kur'an'ı Anlama Usûlü, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 200-205; Zeki Bayraktar, Kur'an ve Sünnet Ama Hangi Sünnet, 2. Bs., Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 139-143.
11. Elmalılı Muhammed Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Sadeleştirilenler: İsmail Karaçam vd., Azim Dağıtım, c: 4, s. 319.